

حمایت کیفی از کودکان در مقابل سوءاستفاده در فضای مجازی در قوانین ایران و انگلیس و اسناد بین‌المللی

مقاله علمی - پژوهشی

دکتر هاله حسینی اکبرنژاد* - محسن جواهری آراسته**

چکیده:

با افزایش میزان مشارکت کودکان در فعالیت‌های برخط، استفاده از اینترنت بیش از دیگر رسانه‌ها برای اجتماعی شدن و برقراری ارتباط مورد استفاده کودکان قرار گرفته است. فقدان تجربه و آگاهی لازم در رابطه با تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی مدرن پدیده سوءاستفاده از کودکان در فضای مجازی را به عنوان یک نگرانی مشترک در جامعه بین‌المللی پدیدار کرده است. از جمله یافته‌های این مقاله، اهمیت اینترنت و تکنولوژی‌های ارتباطی برای اجتماعی شدن، اشکال و قلمرو سوءاستفاده از کودکان در فضای مجازی و اهمیت جلوگیری از آن و بیم کودکان از افشای موارد سوءاستفاده برخط به سایرین، خصوصاً والدین می‌باشد، بنابراین نقش دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در این رابطه حیاتی است تا از کودکان در مقابل سوءاستفاده برخط حمایت مقتضی به عمل آورند، البته جرم‌انگاری سوءاستفاده برخط از کودکان، از جمله اقدامات پیشگیرانه و مهم به‌شمار می‌آید. قانونگذار ایران، انتشار محتویات مستهجن، آموزش و تسهیل ارتکاب به اعمال منافی عفت در فضای مجازی، انتشار تصویر خصوصی افراد و ... را جرم‌انگاری کرده است، اما قوانین انگلستان و اسناد بین‌المللی داشتن، توزیع، به اشتراک‌گذاری و یا ساخت تصاویر مستهجن از کودک را جدای از موارد فوق جرم می‌داند؛ بنابراین فقدان حمایت

مجله پژوهش‌های حقوقی (فصلنامه علمی)، شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۹
صفحه ۱۰۷-۱۳۲، تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۹/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۸

* استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران، نویسنده

Email: Akbarnejad@soc.ikiu.ac.ir

مسئول

** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه

Email: mohsenjavaheri7@gmail.com

طباطبائی، تهران، ایران

خاص از کودکان و عدم تفکیک دقیق بین نوع اعمال ارتكابی در نظام حقوقی ایران احساس می‌شود و متعاقباً به امکان مفسد فی‌الارض شناخته شدن افراد کم‌سن‌وسال، به‌واسطه شرکت در تولید فیلم مستهجن، پیدایش کودک‌کار مجازی و ورود سیلی از پرونده‌ها به دادگاه با ادعای نقض حریم خصوصی در کودکی در سال‌های آینده می‌انجامد.

کلیدواژه‌ها:

کودکان، جرم‌انگاری، سوءاستفاده آنلاین، حمایت آنلاین.

مقدمه

پیشرفت فناوری در فضای مجازی، از جهات مختلف موجبات تسهیل تبادل اطلاعات و ارتباطات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خصوصاً در عرصه بین‌المللی گردیده است. با وجود این، بهره‌برداری سوء از این تکنولوژی‌های مدرن، زمینه‌ساز نقض کرامت و حقوق انسانی، هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی می‌باشد؛ در این میان برخی گروه‌ها از جمله کودکان و نوجوانان به‌عنوان گروه‌های آسیب‌پذیر بیش از سایر افراد بشر در معرض نقض حقوق بنیادین و آسیب‌های جسمی و روانی قرار دارند. چنانچه رواج برخی پدیده‌های تأسف‌برانگیز مانند مدلینگ کودکان، پورنوگرافی و توریسم جنسی کودک با کاربرد تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی مدرن تسهیل گردیده است. طی دو دهه اخیر مسئله حمایت از کودکان در فضای مجازی (حمایت آنلاین از کودکان) و مقابله و پیشگیری با اقسام استثمار و سوءاستفاده از کودکان و نوجوانان دغدغه بسیاری از دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی قرار گرفته است. به این ترتیب که از یک‌سو، جرم‌انگاری و احصای مسئولیت کیفری و مدنی برای ناقضین حقوق بشر کودکان مانند حق احترام به تمامیت جسمانی و روانی، حق سلامت، حق حریم خصوصی، منع خشونت و استثمار جنسی در فضای مجازی و با استفاده از اینترنت پیش‌بینی شده است و از سوی دیگر ضرورت آموزش و ارتقای سطح آگاهی افراد خصوصاً کودکان و نوجوانان به‌عنوان یک اقدام پیشگیرانه مورد تأکید قرار دارد. از جمله اینکه در اجلاس بیست و هشتم شورای حقوق بشر در مارس ۲۰۱۵، گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد، گزارش موضوعی خود را با موضوع «تکنولوژی‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی و استثمار جنسی و فروش کودکان» با تأکید بر همین دو محور ارائه نمود. همچنین در این رابطه اقداماتی توسط برخی دولت‌ها انجام گرفته است که از جمله می‌توان به کشور انگلستان اشاره داشت.

انگلستان از سال ۱۹۷۸ با تصویب قانون محافظت از کودکان از جمله پیشگامانی است که ضرورت جلوگیری از اشاعه این امر را درک کرد و به قانونگذاری در این خصوص متوسل شد، قانونگذار انگلستان با اصلاحات سال‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۰۸ این قانون و اصلاح رویه تعیین کیفر در سال ۲۰۱۴ همچنان به اهمیت این موضوع تأکید دارد، بنابراین تطبیق قوانین داخلی با انگلستان به‌عنوان یک کشور پیشرو در این زمینه می‌تواند افق‌های نوینی پیش چشم ما باز کند. پرسشی که مطرح می‌شود، این است که راهکارهای حمایت از اطفال و نوجوانان در قبال سوءاستفاده در فضای مجازی در نظام حقوقی انگلستان و نظام حقوقی بین‌الملل چه مواردی می‌باشند؟ در تطبیق قوانین ایران با قوانین انگلستان و همچنین آخرین دستاوردهای نهادهای بین‌المللی در زمینه حمایت از کودکان در مقابل استثمار و سوءاستفاده در فضای مجازی این فرضیه مطرح می‌شود که برخلاف قانون کشور انگلستان و نهادهای بین‌المللی، فقدان قانون خاص در این حوزه موجب سوءاستفاده از کودکان در ایران گردیده و قانونگذاری در این مبحث می‌تواند راهکار مناسبی قلمداد شود.

۱- حمایت کیفری در مقابل سوءاستفاده جنسی مستقیم آنلاین از کودک

وقتی صحبت از فضای مجازی به‌میان می‌آید با یک موضوع متفاوت مواجه هستیم، قوانین باید آن‌طوری که موردنیاز است، وضع شوند و بدون تردید، کاملاً متفاوت از دنیای واقعی خواهند بود.^۱ تکنولوژی‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی جدید، از جمله عوامل افزایش ارتکاب برخی جرایم از جمله هرزه‌نگاری کودکان عنوان شده است.^۲ کودکان از جمله افرادی هستند که بیشترین آشنایی را با تکنولوژی‌های جدید دارند و از این ابزار برای تسهیل زندگی اجتماعی، دسترسی به اطلاعات و ابزار هویت خود استفاده می‌کنند.^۳ در این رابطه نقش اینترنت در تسریع برقراری ارتباط بسیار قابل‌تأمل است که خصوصاً از طریق تلفن همراه مورد استفاده قرار می‌گیرد. با رشد تکنولوژی تلفن همراه، بسیاری از کودکان به این ابزار دسترسی دارند و البته از منظر کاربرد تکنولوژی‌های الکترونیک، مانند اینترنت، خطراتی متوجه کودکان خواهد

۱. ویلیامز ماتیو، بزهدکاری مجازی، ترجمه امیرحسین جلالی و محبوبه منفرد (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۱)، ۲۱۶.

۲. روح‌الدین کردعلیوند و محمد میرزائی، «گونه‌شناسی جرایم سایبری با نگاهی به قانون جرایم رایانه‌ای و آمار پلیس فتا»، مجله حقوقی دادگستری ۱۰۲ (۱۳۹۷)، ۲۰۷-۱۹۱.

3. Amanda Bird, *Children's Rights in the Digital Age* (Sydney: Young and Well Cooperative Research Centre, 2014), 8.

بود^۴ که تمامیت جسمی، جنسی و روحی کودکان را تهدید می‌کند. نکته قابل تأمل، فعالیت و مشارکت کودکان در ارتباطات آنلاین و تبادل اطلاعات متنی و تصویری خصوصاً در مراحل اولیه است که گاهی زمینه‌ساز استثمار جنسی و ارتکاب اذیت و آزار آنلاین علیه کودکان خواهد شد؛ و البته اولین گام برای مقابله با این پدیده، شناخت اهمیت و کارکرد اینترنت و تکنولوژی‌های ارتباطاتی مدرن و نیز مصادیق و انواع اذیت و آزار آنلاین علیه کودکان است. همچنین نکته‌ای که از سوی محققین مورد تأکید ویژه قرار دارد، امکان اختفای این نوع جرایم است که به دلیل عدم افشاگری کودکان به والدین یا معلمین مورد توجه است و لذا دولت در این رابطه باید بیش از پیش اقدامات مقتضی برای پیشگیری از ارتکاب جرم و نیز در رابطه با تعقیب و مجازات مرتکبین تدبیر نماید.^۵

و اما برای سوءاستفاده جنسی آنلاین، کودک و ادار و یا متقاعد می‌شود که اعمالی نظیر، ارسال عکس‌های برهنه یا جنسی از خود، برقراری رابطه شنیداری و دیداری جنسی از طریق وب‌کم یا گوشی‌های هوشمند، گفتگوی جنسی از طریق ارسال پیام و ... را انجام دهد.^۶ قانونگذار ایران در خصوص این نوع از سوءاستفاده جنسی تفاوتی بین کودک و بزرگسال قائل نیست و صرفاً با تعریف محتویات و آثار «مستهجن» آن هم به‌طور مبهم و ناشفاف، به شمردن عناوین و مصادیق مجرمانه که به‌واسطه رایانه و در این حوزه صورت می‌گیرد، بسنده کرده است. طبق تبصره ۱ و ۴ ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸، محتویات و آثار مبتذل به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه و صور قبیحه باشد. محتویات مستهجن به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیرواقعی یا متنی اطلاق می‌شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی یا آمیزش یا عمل جنسی انسان است،^۷ باین حال به نظر می‌رسد مواردی که مقررات ویژه‌ای برای کودک و نوجوان تمهید نشده باشد، تابع قوانین و مقررات

4. Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, paras.20-21.

5. Faye Mishna and et.al., "Real-World Dangers in an Online Reality: A Qualitative Study Examining Online Relationships and Cyber Abuse," *Social Work Research* 33(2) (2009): 107-118.

6. "Sexting: Advice for Professionals, National Society for the Prevention of Cruelty to Children," NSPCC Learning, Last Accessed 2020/11/27, <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/sexting-advice-professionals>.

۷. تبصره ۵ قسمت الف ماده ۳ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند نیز چنین آورده است که: آثار سمعی و بصری «مستهجن» به آثاری گفته می‌شود که محتوای آنها نمایش برهنگی زن و مرد و یا اندام تناسلی و یا نمایش آمیزش جنسی باشد. تبصره ۱ قسمت ب همین ماده نیز بیان می‌دارد که: آثار سمعی و بصری «مبتذل» به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه‌ها و صور قبیحه بوده و مضمون مخالف شریعت و اخلاق اسلامی را تبلیغ و نتیجه‌گیری کند.

عمومی آن قانون خواهد بود.^۸ البته به عقیده برخی حقوق دانان باتوجه به معنای عرفی زن و مرد در تعریف مذکور، قدری دشوار است که نمایش برهنگی کودک را نیز به دلیل مغایرت با اصل تفسیر مضیق نصوص کیفری ذیل آن بشماریم و این درحالی است که کودکان به دلیل آسیب پذیری بیشتر، نیازمند حمایت بیشتر هستند.^۹

حمایت قانونگذار در قبال سوءاستفاده از کودک به طور خاص در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۱۳۸۱ به چشم می خورد که شدیدترین مجازات مربوط به ماده ۳ این قانون می باشد که تصریح دارد: «هرگونه خرید، فروش، بهره کشی و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق، ممنوع و مرتکب حسب مورد علاوه بر جبران خسارات وارده به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از ده میلیون (۱۰،۰۰۰،۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰،۰۰۰،۰۰۰) ریال محکوم خواهد شد» ولی از طرفی در بند ب ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه ای مقرر شده است که: «چنانچه افراد را به ارتکاب جرایم منافی عفت یا استعمال مواد مخدر یا روان گردان یا خودکشی یا انحرافات جنسی یا اعمال خشونت آمیز تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کرده یا فریب دهد یا شیوه ارتکاب یا استعمال آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵،۰۰۰،۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰،۰۰۰،۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم می شود.» بنابراین با استناد به ماده ۸ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان^{۱۰} باید مجازات اخیرالذکر اعمال شود.

در خصوص انطباق مفاد این ماده با موضوع مورد بحث به نظر می رسد که کلمه «انحراف جنسی» و افعال «تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کرده یا فریب دهد» را بتوان بر مصداق سوءاستفاده مستقیم جنسی آنلاین تطبیق داد و به نوعی این ماده قانونی را در راستای حمایت کیفری از کودکان نیز دانست چون عموماً این افعال در کودکان بیشتر از افراد بزرگسال، نمود پیدا می کند؛ اما باید توجه داشت که بسیاری از کودکان به واسطه عدم رشد

۸. نمونه چنین پیش بینی ای را در ماده ۵۶۸ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ می توان یافت که اذعان می دارد، مواردی که مقررات ویژه ای برای دادرسی جرایم اطفال و نوجوانان و نیروهای مسلح مقرر نگردیده تابع مقررات عمومی آیین دادرسی کیفری است

۹. محمدجعفر حبیب زاده و حامد رحمانیان، «هرزه نگاری در حقوق کیفری ایران»، مجله حقوقی دادگستری ۷۶ (۱۳۹۰)، ۹۳.

۱۰. اگر جرایم موضوع این قانون مشمول عناوین دیگر قانونی شود یا در قوانین دیگر حد یا مجازات سنگین تری برای آنها مقرر شده باشد، حسب مورد حد شرعی یا مجازات اشد اعمال خواهد شد

کافی متوجه نمی‌شوند که اغفال شده‌اند یا حرکتی که انجام شده سوءاستفاده است بنابراین باز هم به نظر می‌رسد باید قوانین حمایتی شدیدتری برای این گروه در نظر گرفته شود. در بند ۹ ماده ۱۰ لایحه حمایت از کودک و نوجوان^{۱۱} این‌گونه پیش بینی شده است که فرد با «برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به‌منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع به یکی از مجازات‌های درجه ۶» محکوم می‌شود که این لایحه در صورت تصویب در مجلس و تبدیل به قانون نسبت به ماده فوق شدیدتر و دقیق‌تر خواهد بود.

در کشور انگلیس، این نوع رفتار با عنوان «Sexting»، با کودک زیر ۱۸ سال جرم شناخته می‌شود.^{۱۲} این عمل شامل ارسال تصویر یا فیلم خود یا دیگران، تصویر یا فیلم نیمه‌برهنه یا حتی ارسال پیام جنسی می‌باشد.^{۱۳} قسمت اول قانون حمایت از کودکان که یک قانون برای پیشگیری از استثمار کودکان است، صراحتاً انتشار و توزیع این نوع محتوا را برای کودک جرم می‌شمارد و در قسمت مربوط به مجازات این قانون در موارد رسیدگی در خود دادگاه، مجازات تا شش ماه حبس و تا ۱۰۰۰ پوند جریمه یا هر دو مجازات در نظر گرفته شده است.^{۱۴} اما در صورت صدور کیفرخواست و ارسال پرونده به دادگاه نوع تعیین مجازات متفاوت است و دادگاه باید با استفاده از جداول مشخص، دسته جرم را تعیین کند و سپس باتوجه به دسته تعیین شده مقدار مجازات را معین نماید. تعیین دسته مجازات در این خصوص بر اساس سه عنوان انجام می‌شود: الف) داشتن عکس‌های نامناسب از کودک؛ ب) توزیع یا به اشتراک‌گذاری تصاویر نامناسب ضمن داشتن عکس؛ پ) ساختن یک عکس نامناسب از کودک. در خصوص هر دسته از جرایم فوق سه سطح از مجازات، باتوجه به عمل مرتکب تعیین شده است که ممکن است تا نه سال حبس به همراه داشته باشد.^{۱۵}

«شورای بریتانیا برای ایمنی اینترنت کودکان»^{۱۶} نام یک سازمان است که متشکل از بیش از ۲۰۰ سازمان بوده که از سراسر بخش‌های دولتی، صنعت، حقوق و ... برای کمک به امنیت آنلاین کودکان تشکیل شده است، یکی از اهداف این سازمان بالا بردن سطح آگاهی

۱۱. اصلاح شده در تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۱۵.

۱۲. عناوین دیگری چون Trading Nude، Dirtyies و Pic for Pic نیز در همین معنا به کار می‌روند.

13. "Sexting: Advice for Professionals, National Society for the Prevention of Cruelty to Children," NSPCC Learning, Last Accessed 2020/11/27, <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/sexting-advice-professionals>.

14. Protection of Children Act, 1978.

15. "Determining the Offence Category," Sentencing Council, Last Accessed 2020/11/27, <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/magistrates-court/item/possession-of-indecent-photograph-of-child/>.

16. UKCCIS

افراد، خصوصاً والدین از این نوع تهدیدات علیه کودکان است که ضمن بالا بردن آگاهی، جرئت گزارش‌دهی در این‌گونه موارد را هم به کودک و هم به والدین او می‌دهد و بعد از بررسی گزارش‌های فردی، اقدامات قانونی با همکاری پلیس و پشتیبانی قضایی انجام می‌گیرد.^{۱۷}

در سطح اروپا، دو سند منطقه‌ای به تعریف اذیت و آزار و استثمار جنسی کودک پرداخته‌اند. نخست، کنوانسیون جرایم سایبری^{۱۸} است که در سال ۲۰۰۱ به تصویب رسید و در سال ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا گردید و اولین سند بین‌المللی می‌باشد که معیارهای هماهنگ و یکنواختی برای جنبه‌های متعدد جرایم اینترنتی پیش‌بینی نموده و در ماده ۹ آن به تعریف و موارد متعددی از اذیت و آزار و هرزه‌نگاری کودکان پرداخته است. بنا بر تعریف مقرر در این سند، هرزه‌نگاری کودکان شامل مواردی با مضمون انجام عمل جنسی کودک است؛ و همچنین کنوانسیون اروپایی حمایت از کودکان در مقابل سوءاستفاده و بدرفتاری جنسی^{۱۹} مصوب ۲۰۰۷، در ماده ۲۰ هرزه‌نگاری را به معنای نمایش اندام تناسلی کودک و هر نوع محتوایی ناظر بر انجام عمل جنسی توسط کودک تعریف نموده است.^{۲۰}

نکته قابل‌تأمل آن است که برخی گروه‌های کودکان و نوجوانان به‌عنوان گروه‌های آسیب‌پذیر بیش از سایر کودکان در معرض اذیت و آزار جنسی آنلاین قرار دارند. برخی تحقیقات نشان می‌دهد که کودکان معلول خصوصاً معلول جسمی و دارای اختلالات یادگیری بیش از دیگر کودکان در معرض این نوع اذیت و آزار قرار دارند و باید با مرتکبین این نوع جرایم آنلاین علیه کودکان معلول با کیفیات مشدده برخورد گردد.^{۲۱}

17. "UK Council for Child Internet Safety (UKCCIS)," Government United Kingdom, Last Accessed 2020/11/27, <https://www.gov.uk/government/groups/uk-council-for-child-internet-safety-ukccis#ukccis-publications>.

"Keeping Children Safe," National Society for the Prevention of Cruelty to Children, Last Accessed 2020/11/27, <https://www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/>

"I Am Worried about Something that Has Happened to," Child Exploitation and Online Protection Command, Last Accessed 2020/11/27, <https://www.ceop.police.uk/ceop-reporting/>.

18. EU Convention on Cybercrime

19. Council of Europe Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

۲۰. علیرضا تقی‌پور و مرتضی زرینه، «پاسخ کیفی در قبال هرزه‌نگاری سایبری در اسناد بین‌المللی و قانون

جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸»، *مجله حقوقی دادگستری* ۹۹ (۱۳۹۶)، ۶۵-۶۳.

21. Melissa Wells and et.al., "Peer Harassment among Youths with Different Disabilities: Impact of Harassment Online, in Person, and in Mixed Online and In-Person Incidents," *Children & Schools* 41(1) (2019): 17-24.

۲- حمایت کیفری درمقابل سوءاستفاده جنسی غیرمستقیم آنلاین از کودک

تکنولوژی‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی مدرن موردتأکید نهادهای بین‌المللی قرار دارند و این امر حتی در کشورهای اروپایی که از جهت اسناد منطقه‌ای از سطح بالاتری از حمایت از کودکان درمقابل اذیت و آزار و استثمار آنلاین برخوردارند نیز همچنان به‌عنوان یک دغدغه جدی مطرح است مبنی‌بر اینکه قوانین داخلی متناسب با استانداردهای بین‌المللی متضمن حمایت مقتضی از کودکان درمقابل استثمار آنلاین نمی‌باشد.^{۲۲} بنا بر شواهد و قرائن، کودکان در سنین پایین درحال مشارکت روزافزون در فعالیت‌های آنلاین هستند. تعداد زیادی از کودکان فاقد تجربه و آگاهی لازم درزمینه مدیریت اطلاعات مرتبط با خود می‌باشند.^{۲۳} کودک درموردی به‌صورت غیرمستقیم موردسوءاستفاده قرار می‌گیرد و گاهی فیلم یا تصاویر وی با اهداف جنسی بر روی صفحات اینترنتی در دسترس همگان قرار می‌گیرد و این مسئله امروزه با عنوان هرزه‌نگاری کودکان^{۲۴} به‌صورت جدی مطرح است و طریق دیگری از سوءاستفاده و استثمار جنسی از کودک در فضای مجازی می‌باشد که بسیار مهم می‌باشد.

بند ج ماده ۲ پروتکل کنوانسیون حقوق کودک درخصوص فروش، فحشاء و هرزه‌نگاری کودکان، پورنوگرافی یا هرزه‌نگاری را چنین تعریف می‌کند: به‌معنای هر نوع نمایش با هر ابزاری که در ارتباط با کودک و برای بهره‌برداری فعالیت‌های جنسی واقعی یا مشابه‌سازی و یا هر نوع نمایش اندام تناسلی کودک به‌منظور اهداف جنسی می‌باشد.^{۲۵} تعریف مزبور، تعریف موسعی است که شامل موارد غیرتصویری مانند صوت یا متن نیز می‌شود. البته برخی اسناد منطقه‌ای مانند کنوانسیون اروپایی درمورد حمایت از کودکان درمقابل استثمار جنسی و اذیت و آزار جنسی (بند ۲ ماده ۲۰)^{۲۶} و پیش‌نویس کنوانسیون آفریقایی درمورد چهارچوب حقوقی برای امنیت سایبری در آفریقا^{۲۷} (ماده ۳)، پورنوگرافی را محدود به موارد تصویری خصوصاً

22. The International Telecommunication Union (ITU), Regional Review of National Activities on Child Online Protection in Europe, Geneva (2017), 9-11.

23. Lina Jasmontaite and Paul Hert, "The EU, Children under 13 Years, and Parental Consent: A Human Rights Analysis of a New, Age-Based Bright-Line for the Protection of Children on the Internet." *International Data Privacy Law* 5(1) (2015): 20.

24. Child Pornography

۲۵. هاله حسینی اکبرنژاد و حوریه حسینی اکبرنژاد، حقوق کودک: قوانین داخلی، آموزه‌های اسلامی و اسناد

بین‌المللی (تهران: پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی، ۱۳۹۶)، ۳۲۹.

26. The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

27. The Draft African Union Convention on the Establishment of a Legal Framework Conducive to Cyber Security in Africa.

عکس می‌شمارند البته در چهارچوب همین اسناد نیز اخیراً اشاره زیادی به «پورنوگرافی مجازی کودک»^{۲۸} می‌شود. با وجود این، تعداد اندکی از دولت‌ها، مصادیق غیرتصویری پورنوگرافی کودک را در تعریف آن گنجانده‌اند.^{۲۹} در نتیجه این اقدامات، آسیب جدی جسمی، جنسی و روحی متوجه کودکان می‌شود و به همین دلیل گزارشگر ویژه ملل متحد، جرم‌انگاری هرگونه مداخله و مشارکت در تولید محصولات پورنوگرافی را اقدامی ضروری شمرده است.^{۳۰}

در کشورهایی که ممنوعیت عمومی در مورد پورنوگرافی وجود دارد، صرف‌نظر از اینکه افراد مرتبط بالغ یا کودکان باشند، اقدامات مزبور جرم‌انگاری شده و این در حالی است که قانون خاص برای پورنوگرافی کودکان منظور نداشته‌اند و البته بعضی اوقات به‌عنوان یکی از کیفیات مشدده در قوانین ملی، مجازات افراد مرتکب جرایم پورنوگرافی علیه کودکان را افزایش می‌دهد.^{۳۱}

در ادبیات تقنینی ایران، اصطلاح «پورنوگرافی» یا «هرزه‌نگاری» به‌کار نرفته است، اما در چند متن قانونی مورد حکم قرار گرفته و با عباراتی چون «منافی عفت عمومی»، «جریحه‌دار کردن عفت و اخلاق عمومی»، «مبتذل» یا «مستهجن» به این مفهوم اشاره شده است و البته دو واژه «مبتذل» و «مستهجن»، توسط قانونگذار، تأکید و تعریف شده است^{۳۲} که بدان اشاره داشتیم.

رفتار فیزیکی مقرر در ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸)، از چند فعل تشکیل شده است که عبارت است از: «انتشار»، «توزیع»، «معامله کردن»، «تولید»، «ذخیره» و «نگهداری» محتویات مستهجن. از بین این افعال صرف انتشار، توزیع و معامله این محتویات جرم و مشمول این ماده خواهد شد ولیکن رفتارهای تولید، ذخیره و نگهداری داده‌های مستهجن در صورتی که به قصد تجارت یا افساد باشد، جرم محسوب می‌شود،

28. virtual Child Pornography

29. Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, paras.26-30.

۳۰. هاله حسینی اکبرنژاد و حوریه حسینی اکبرنژاد، تحلیل کنوانسیون حقوق کودک (تهران: انتشارات شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۱۳۹۲)، ۲۸۳.

31. International Centre for Missing & Exploited Children (ICMEC), Child Pornography: Model Legislation & Global Review, 2008, 2.

۳۲. محمدجعفر حبیب‌زاده و حامد رحمانیان، «هرزه‌نگاری در حقوق کیفی ایران»، مجله حقوقی دادگستری ۷۶ (۱۳۹۰)، ۹۲.

«درغیراین صورت جرم تلقی نمی‌گردد».^{۳۳} رکن روانی از ارکان اصلی جرم به‌شمار می‌رود. گاهی اوقات سوءنیت عام به‌معنای اراده و آگاهی درمورد رفتار مجرمانه کافی نیست و گاهی قانونگذار، تحقق رفتار مجرمانه را منوط به وجود سوءنیت خاص دانسته است. برخی معتقدند که سوءنیت خاص همان قصد نتیجه است، لذا وجود سوءنیت خاص صرفاً در جرایم مقید به نتیجه قابل تصور است، اما واقعیت این است که نمی‌توان به استناد مطلق بودن جرم، وجود سوءنیت خاص را در آن منتفی دانست؛ زیرا این دو مقوله از یکدیگر مجزاً هستند. نتیجه به رکن مادی جرم مربوط می‌شود و سوءنیت خاص بخشی از رکن روانی جرم است.^{۳۴} باید توجه داشت که این رفتارها باید در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل داده صورت بگیرد. ملاحظه دیگر مربوط به شرایط و اوضاع و احوال تحقق جرم این است که اولاً، مربوط به انسان باشد؛ و ثانیاً، به‌گونه‌ای باشد که عفت و اخلاق عمومی را جریحه‌دار کند و تحریک‌زا باشد مثلاً نمایش اندام یک نوزاد یا نمایش بیماری اندام تناسلی یک زن و مرد و یا حتی حیوان جرم نیست چون اصولاً تحریک‌کننده نیست، نکته قابل‌اهمیت دیگر این است که این ماده، جرم علیه اشخاص موضوع محتوای مستهجن نیست و علیه عفت و اخلاق عمومی می‌باشد.^{۳۵} هرزه‌نگاری و جرایم مرتبط با آن در زمره جرایم بدون بزه‌دیده قرار می‌گیرد؛ به این بیان که نمی‌توان شخص خاصی را به‌عنوان بزه‌دیده جرم معرفی کرد؛ بنابراین بزه‌دیده جرم، تمامیت اخلاقی جامعه است، با این حال قانونگذار در برخی موارد بزه‌دیدگان خاصی را به‌صورت ویژه موردتوجه قرار داده است.^{۳۶}

از دیگر قوانین داخلی که جنبه حمایتی از کودک درخصوص هرزه‌نگاری را می‌تواند داشته باشد، قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند (۱۳۸۶)، می‌باشد. این قانون با حفظ رویکرد ممنوعیت مطلق رفتارهای مشمول هرزه‌نگاری در تمامی حوزه‌های مربوطه، ضمانت‌اجراهای شدیدتری نیز در نظر گرفته و تعریفی نیز از تولیدات «مستهجن» ارائه نموده که قدری با تعریف مقرر در قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸) متفاوت است؛ و البته تفاوت تعریف دو متن قانونی مذکور از مفهوم

۳۳. امیرمهدی عزیزی، حقوق کیفری جرایم رایانه‌ای (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۱۸۷.

۳۴. تقی‌پور و زرینه، پیشین، ۷۴.

۳۵. عزیزی، پیشین، ۱۹۱-۱۹۰.

۳۶. افسانه پالاش، «مطالعه تطبیقی پدیده هرزه‌نگاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی»، (پایان‌نامه

کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۴)، ۱۲۰-۱۱۹.

«مستهجن»، محل تأمل جدی حقوق دانان قرار دارد و بنا به نظر برخی تعریف مندرج در قانون مؤخر (قانون جرایم رایانه‌ای)، کاشف از اراده جدید قانونگذار است و برای تشخیص تمام موارد هرزه‌نگاری (اعم از رایانه‌ای و غیررایانه‌ای) باید مورد توجه قرار گیرد.^{۳۷} به هر حال در هر دو قانون هیچ افتراقی بین کودک و بزرگسال در نظر گرفته نشده است. حتی در قانون اخیر با استناد به بند الف ماده ۳ و تبصره ۳۸^{۳۸} ممکن است یک دختر ۱۰ ساله به واسطه شرکت در تولید فیلم مستهجن به عنوان بازیگر نقش اصلی به مجازات مفسد فی الارض محکوم شود.^{۳۹}

مطابق ماده ۶۴۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات: «هرکس نوشته یا طرح، گراور، نقاشی، تصاویر، مطبوعات، اعلانات، علائم، فیلم، نوار سینما و یا به طور کلی هر چیز که عفت و اخلاق عمومی را جریحه دار نماید برای تجارت یا توزیع به نمایش و معرض انظار عمومی گذارد یا بسازد یا برای تجارت و توزیع نگاه دارد. مستوجب حبس از سه ماه تا یک سال و جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا شش میلیون ریال و تا (۷۴) ضربه شلاق یا به یک یا دو مجازات مذکور خواهد بود.» بدین ترتیب در این قانون نیز تفاوتی بین کودک و بزرگسال دیده نمی‌شود.

تنها موردی که در حال حاضر چنین تفکیکی را بین کودک و بزرگسال قائل شده است ماده ۱۰ لایحه حمایت از کودک و نوجوان اصلاحی ۱۳۹۶ می‌باشد. بندهای ۵، ۷ و ۸ مربوط به سوءاستفاده جنسی و هرزه‌نگاری از کودک، به شرح زیر می‌باشند:

«... ۵- بهره‌کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجیر نمودن برای هرزه‌نگاری یا سوءاستفاده جنسی به مجازات حبس درجه پنج؛

۳۷. حبیب‌زاده و رحمانیان، پیشین، ۹۶-۹۵.

۳۸. بند الف ماده ۳ و تبصره ۱ آن مقرر می‌کند: عوامل اصلی تکثیر و توزیع عمده آثار سمعی و بصری مستهجن در مرتبه اول به یک تا سه سال حبس و ضبط تجهیزات مربوطه و یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال جریمه نقدی و محرومیت اجتماعی به مدت هفت سال و در صورت تکرار به دوتا پنج سال حبس و ضبط تجهیزات مربوطه و دویست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال جزای نقدی و محرومیت اجتماعی به مدت ده سال محکوم می‌شوند. چنانچه عوامل فوق‌الذکر یا افراد زیر از مصادیق مفسد فی الارض شناخته شوند، به مجازات آن محکوم می‌گردند: (۱) تولیدکنندگان آثار مستهجن با عنف و اکراه؛ (۲) تولیدکنندگان آثار مستهجن برای سوءاستفاده جنسی از دیگران؛ (۳) عوامل اصلی در تولید آثار مستهجن. تبصره ۱- عوامل اصلی تولید آثار سمعی و بصری عبارت هستند از تهیه‌کننده (سرمایه‌گذار)، کارگردان، فیلمبردار، بازیگران نقش‌های اصلی ...»

۳۹. برای مطالعه بیشتر نک: سعید مدنی و امیرحمزه زینالی، آسیب‌شناسی حقوق کودکان در ایران (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۰)، چاپ اول، ۱۹۸ به بعد.

۷- استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل، حسب مورد به میانگین حداقل و حداکثر تا حداکثر مجازات مقرر در قانون مربوط؛

۸- واردات، صادرات، حمل، تکثیر، انتشار، عرضه، معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آنها از اطفال و نوجوانان بهره‌گیری شده و یا حمل و نگهداری آنها به یکی از مجازات‌های درجه شش؛» اما باز هم به نظر می‌رسد با توجه به اهمیت موضوع می‌توانست مجازات شدیدتری را در نظر بگیرد.

در کشور انگلستان شمار شکایات درباره تهیه تصاویر مستهجن جنسی از کودکان، در چند سال اخیر افزایش داشته است. قوانین این کشور، مجازات سنگین‌تری را در اصلاح رویه تعیین مجازات سال ۲۰۱۴ برای مرتکبین جرایم قسمت اول قانون محافظت از کودکان در نظر گرفته است. برای تعیین مجازات در این خصوص سه دسته احصاء گردیده که هر کدام از این دسته‌ها نیز در سه سطح قابل بررسی است و مجازات آنها به ترتیب سطوح تعیین می‌شود:

الف) داشتن تصاویر^{۴۰} نامناسب از کودک:

اولین سطح که بیشترین مجازات را نیز دارد مربوط به داشتن تصاویری از کودک است که صراحتاً دخول جنسی، ارتباط جنسی با حیوانات و یا سادیسم جنسی^{۴۱} را نمایش دهد. ممکن است مرتکب این جرم از ۲۶ هفته تا سه سال به حبس محکوم شود. دومین سطح مربوط به داشتن تصاویری از کودک است که نشان‌دهنده دخول جنسی نیستند ولی فعالیت جنسی با کودک را نمایش می‌دهند برای مرتکب این جرم ممکن است تا ۱۸ ماه حبس در نظر گرفته شود.

سومین سطح مربوط به داشتن تصاویری است که در زمره سطوح اول و دوم قرار نمی‌گیرند و تا ۲۶ هفته ممکن است مجازات حبس را در پی داشته باشد.

ب) توزیع یا به اشتراک‌گذاری تصاویر نامناسب ضمن داشتن عکس:
اولین سطح از مجازات، مربوط به انتشار اولین دسته از موارد بالا است که بین دو تا پنج سال ممکن است محکومیت به حبس را دربر داشته باشد.

۴۰. منظور از تصویر می‌تواند شامل عکس، فیلم، طراحی گرافیکی، نقاشی، متن و ... باشد.

۴۱. یک بیماری روانی است که افراد معمولاً با اعمال رفتارهای خشن و تحقیرآمیز مثل قلاده بستن یا تازیانه

زدن در حین عمل جنسی روی قربانیان لذت می‌برند.

دومین سطح از مجازات نیز در برابر انتشار دسته دوم از تصویرهای بالاست و از شش ماه تا دو سال حبس نیز برای آن در نظر گرفته شده است.

سومین سطح از مجازات که مربوط به انتشار دسته سوم از داشتن تصاویر نامناسب از کودکان است، ممکن است تا شش ماه حبس برای مرتکب را به عمل آورد. (پ) ساختن یک عکس نامناسب از کودک:

اولین سطح از مجازات برای ساختن و تولید تصویر نامناسب از کودکان، مربوط به ساختن عکس‌هایی از نوع سطح اول قسمت الف می‌باشد که سنگین‌ترین مجازات را در بین مجازات‌های مربوط به مرتکبین جرایم قسمت اول قانون محافظت از کودکان را دارد که مجازاتی بین چهار تا نه سال حبس را شامل می‌شود.

دومین سطح از مجازات ساخت و تولید در این دسته نیز مربوط به تصاویر دسته دوم از قسمت الف می‌باشد که مجازاتی بین یک تا چهار سال حبس را در پی دارد. سومین سطح از مجازات مربوط به سومین دسته از قسمت الف می‌باشد که شامل یک تا سه سال حبس می‌شود.

به این ترتیب، در قوانین انگلستان به‌طور جامع، آسیب‌های این مقوله درک و به‌طور دقیق برای هر قسمت از آن مجازات مقتضی مقرر شده است.

از دیگر پدیده‌های جدید مرتبط با این موضوع «جریان آنلاین اذیت و آزار کودکان»^{۴۲} است. افزایش سرعت اینترنت، برقراری ارتباط زنده و آنلاین را تسهیل نموده و با استفاده از همین پیشرفت تکنولوژی، نمونه‌هایی گزارش شده است که افراد زیادی با مرتکبین اذیت و آزار کودکان به‌صورت آنلاین ارتباط برقرار نموده و حتی پیشنهادهایی را برای شیوه‌های مختلف اذیت و آزار کودک قربانی ارائه نموده‌اند. «جریان آنلاین اذیت و آزار کودکان»، زنگ خطر جدی است برای اینکه بالقوه زمینه مشارکت افراد زیادی را برای اذیت و آزار کودکان فراهم می‌کند. برای مثال، در سال ۲۰۱۴، مرکز استعمار کودک و حمایت آنلاین انگلیس، تحقیقاتی را انجام داد که در ضمن آن بیش از ۷۳۰ نفر به‌عنوان متهم برای ارتکاب اذیت و آزار آنلاین کودک شناسایی شدند.^{۴۳} و نکته قابل‌تأمل آن است که کودکان قربانی اذیت و

42. Online Streaming of Child Abuse

43. "Live Online Child Abuse – 29 International Arrests Made," National Crime Agency, Last Accessed 2020/11/27, www.nationalcrimeagency.gov.uk/news/312-live-online-child-abuse-29-international-arrests-made.

آزار در این موارد، اغلب از کشورهای در حال توسعه هستند.^{۴۴} تحلیل تصاویر آنلاین اذیت و آزار جنسی کودکان از منظر اجتماعی و حقوقی در سال‌های اخیر بسیار مورد توجه متخصصین قرار گرفته است تا در ضمن آن به ارائه راهکارهای مقتضی و شیوه‌های مقابله با انتشار آنها در سطح گسترده اهتمام گردد.^{۴۵}

۳- حمایت کیفری از کودکان در مقابل بهره‌کشی تجاری و تبلیغاتی در فضای مجازی

با پیشرفت تکنولوژی‌های ارتباطی مدرن، شاهد پدیده‌ای جدید به نام کودکان کار مجازی هستیم که نقض بسیاری از حقوق بنیادین و اساسی آنها نگران‌کننده می‌باشد. ماده ۳۲ کنوانسیون حقوق کودک مقرر می‌کند: «دولت‌های عضو، حق کودک جهت مورد حمایت قرار گرفتن در برابر استثمار اقتصادی و انجام هرگونه کاری که زیان بار بوده و یا توقفی در آموزش وی ایجاد کند و یا برای سلامت جسمی، روحی، معنوی، اخلاقی و یا پیشرفت اجتماعی کودک مضر باشد را به رسمیت می‌شناسند.» مفهوم «اشتغال مضر برای سلامت، جسمی، روحی و اخلاقی کودک»، در رابطه با این موضوع قابل استناد می‌باشد.^{۴۶} حال باید به این سؤال پاسخ داد که آیا استخدام کودک در امور تبلیغاتی، در فضای مجازی به سلامت یا آموزش وی لطمه می‌زند؟ و باعث اختلال رشد بدنی، فکری و یا اخلاقی وی می‌گردد، یا خیر؟ نکته مهم و قابل تأمل برای تبیین پدیده کودک کار مجازی این است که مبنای ممانعت از استفاده کودکان برای انجام فعالیت‌های اقتصادی، محدود به آسیب‌های فیزیکی به لحاظ توانایی جسمی آنها نیست و اولویت این ممنوعیت به خاطر سلب حقوق اولیه یک کودک می‌باشد. کار کودک، ابتدا واژه‌ای بود که در معنای استخدام کودکان در کارخانه‌ها به کار می‌رفت اما این واژه اکنون به‌طور کلی به کلیه فعالیت‌های کودک اطلاق می‌شود که به لحاظ روانی، جسمی و اجتماعی یا اخلاقی، خطرناک و آسیب‌رسان باشد و همچنین مزاحم تحصیل کودک باشد.^{۴۷}

44. Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, para.28-29.

45. Jennifer Martin, "Child Sexual Abuse Images Online: Implications for Social Work Training and Practice," *British Journal of Social Work* 46 (2016): 327-388.

۴۶. حسینی و حسینی، تحلیل کنوانسیون حقوق کودک، پیشین، ۴۸۶.

۴۷. فرزاد جنگجوی و دیگران، «مروری بر حمایت از کودکان کار در نظام حقوقی ایران و با نگاهی بر اسناد

بین‌المللی»، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه ۱۸۱ (۱۳۹۴)، ۷۲-۷۱.

ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک، حق بازی و فعالیت‌های خلاقانه و شرکت آزادانه در حیات فرهنگی و هنری را برای کودک به رسمیت شناخته است.^{۴۸} مفاهیم آرامش، فراغت، بازی و تفریح در مقابل و متضاد کار می‌باشند.^{۴۹} بدین ترتیب می‌توان گفت تبلیغات تجاری نمی‌تواند داخل در عناوین بالا جای گیرد و به نوعی می‌تواند محدودکننده و یا شاید هم سلب‌کننده حقوق مندرج در این ماده به‌شمار آید، پس منفعت مالی این تبلیغات مدّ نظر والدین است و نوعی سوءاستفاده از کودک به‌شمار می‌آید زیرا در خلال این نوع از کار که فقط بحث تبلیغی است، چیزی به عنوان زمینه رشد یا کشف استعداد برای کودک به چشم نمی‌خورد. طبق بند ۳ ماده لایحه حمایت از کودک و نوجوان اصلاحی ۱۳۹۶ سوءرفتار نسبت به طفل و نوجوان و یا بهره‌کشی از او، کودک را در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌دهد و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان می‌شود. باتوجه به استفاده عام از کلمه بهره‌کشی به نظر می‌رسد شامل بهره‌کشی در فضای مجازی نیز بشود. همچنین می‌توان این نوع سوءاستفاده را مترادف با به‌کار گماردن کودک در نظر گرفت که در این صورت در ماده ۷۹ قانون کار مصوب ۱۳۶۹ به‌کار گماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام ممنوع است و متخلف به جریمه نقدی و در صورت تکرار به حبس نیز محکوم می‌شود. در حقوق انگلستان به‌کار گماردن افراد زیر ۱۳ سال ممنوعیت دارد اما در سه عنوان کار در تلویزیون، تئاتر و مدلینگ این ممنوعیت لحاظ نشده است.^{۵۰} اما نباید این سه عنوان هم به‌طور تمام‌وقت باشد و مانع از تحصیل و رشد فرد شود. باتوجه به موارد مذکور، حمایت کیفی مؤثر و مستقیم در خصوص کودکان کار مجازی به چشم نمی‌خورد و این می‌تواند ریشه در جدید بودن این موضوع داشته باشد و به هر حال بهره‌کشی از کودکان در فضای مجازی مانعی برای رشد همه‌جانبه و اعمال حقوق بشر ایشان از جمله حق حریم خصوصی به‌شمار می‌آید.

۴۸. «استراحت» را شامل نیازهای مبنایی و حیاتی آرامش جسمی و روانی می‌داند، «فراغت» را موضوعی ناظر بر دسترس بودن زمان و آزادی برای انجام امور مطلوب تعریف می‌کند، «تفریح» را شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌ها برمی‌شمارد که با اختیار برای لذت یا تفریح انجام می‌گیرد و در آخر «بازی» را فعالیت‌های کودکانه‌ای که توسط بزرگسالان کنترل نمی‌شود، در نظر می‌گیرد.

۴۹. حسینی و حسینی، تحلیل کنوانسیون حقوق کودک، پیشین، ۲۴۸.

50. "Minimum Ages Children Can Work - Part-Time Work," Government United Kingdom, Last Accessed 2020/11/27, <https://www.gov.uk/child-employment>.

۴- حمایت کیفری درمقابل نقض حریم خصوصی کودک در فضای مجازی

بر اساس نتایج برخی تحقیقات، نگرانی جدی در رابطه با رعایت حریم خصوصی افراد به‌طور جدی برای کاربران تکنولوژی‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی مدرن در کشورهای مختلف مطرح است و البته در میزان این نگرانی و دغدغه عواملی همچون سن، جنسیت، گرایش‌های فرهنگی و نظام‌های حقوقی داخلی تأثیرگذار می‌باشد؛ و نکته بسیار مهم، تأکید بر مفهوم جدیدی با عنوان «مدیریت حریم خصوصی» است که متضمن اقدام دولت برای تقویت نظام حقوقی و قضایی برای حمایت آنلاین از حقوق افراد و استفاده آگاهانه و با رعایت جوانب احتیاط توسط کاربران تکنولوژی‌های مدرن می‌باشد.^{۵۱}

در نرم‌افزارهای اجتماعی علاوه بر استفاده مستقیم از کودکان به‌عنوان مدل تبلیغاتی و کسب درآمد، راه دیگری نیز شیوع پیدا کرده است که با گرفتن عکس و فیلم از لحظات زندگی شخصی کودک و انتشار به‌صورت عمومی، افرادی را به‌عنوان دنبال‌کننده جذب می‌کند و با بالا رفتن تعداد این دنبال‌کننده‌ها شرکت‌های تجاری از صاحب صفحه درخواست تبلیغ می‌کنند، هرچند که این تبلیغ اساساً ربطی به کودک نداشته باشد، باید توجه داشت که چه بحث درآمد و تبلیغ باشد چه خیر، انتشار این تصاویر و فیلم‌ها در غیر از آنچه موافق مصالح عالی‌ه کودک است و یا حداقل مخالف آن نیست، نقض حریم خصوصی او تلقی می‌شود.

ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک: «۱. در امور خصوصی، خانوادگی، یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان خودسرانه یا غیرقانونی دخالت کرد یا هتک حرمت نمود؛ ۲. کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها و یا هتک حرمت‌ها موردحمایت قانون قرار دارد.» برخی حقوق‌دانان معتقدند پیشینه تصویب ماده ۱۶ نشان از حمایت از کودک درمقابل اقدامات دولت دارد ولی به‌نظر می‌رسد کمیته حقوق کودک علاوه بر حمایت درمقابل اقدامات دولت بر این حق کودک در محیط خانه و خانواده نیز تأکید دارد که در عمل با بخشی از حقوق و مسئولیت‌های والدین در تعارض می‌باشد.^{۵۲} امروزه به‌طور گسترده‌ای شاهد پخش عکس‌ها و تصاویر کودکان در هر شرایطی از زمان نظافت گرفته تا گردش و ... هستیم، به‌نظر می‌رسد هیچ فردی راضی به انتشار شخصی‌ترین قسمت‌های زندگی شخصی خود نباشد و کودکان نیز بعداً به این نتیجه

51. Lemi Baruh. et.al., "Online Privacy Concerns and Privacy Management: A Meta-Analytical Review," *Journal of Communication* 67(1) (2017): 27-28.

۵۲. حسینی و حسینی، تحلیل کنوانسیون حقوق کودک، پیشین، ۲۰۷-۲۰۶.

خواهند رسید، اما اینکه آیا بعدها می‌توانند مورد حمایت قانونگذار قرار بگیرند یا خیر، محل بحث و تأمل است.^{۵۳}

در نظام حقوقی ایران، حفظ حریم خصوصی مردم در اصل‌های ۵، ۶، ۲۲ و ۲۵ قانون اساسی، ماده واحده قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مواد ۵۷۰، ۵۷۱ و ۶۴۸ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ و مواد ۲، ۱۶ و ۱۷ قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ و ... مورد تأکید قانونگذار قرار گرفته است، اما از میان این مواد آنچه مستقیماً مربوط به بحث این تحقیق می‌شود ماده ۱۷ قانون جرایم رایانه‌ای است: «هرکس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.» بنابراین صراحتاً قانونگذار انتشار تصاویر و فیلم‌های اشخاص بدون رضایت را در صورت هتک حیثیت جرم‌انگاری کرده است و حتماً کودکان نیز جزو این گروه خواهند بود.

در قانون اساسی انگلستان فصلی به عنوان حفظ حقوق شهروندی مشاهده نمی‌شود و صراحتاً به این موضوع پرداخته نشده است اما از آنجاکه انگلستان یکی از امضاءکنندگان میثاق اروپایی سال ۱۹۵۰ می‌باشد، به موضوع حریم خصوصی افراد پرداخته است.^{۵۴} طبق ماده ۸ این کنوانسیون: «۱) هرکس از حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، خانه و مراسلات خود برخوردار است؛ ۲) در اجرای این حق هیچ مداخله‌ای نباید از سوی هیچ‌یک از مقامات دولتی صورت گیرد مگر مداخلات منطبق بر قانون و مواردی که در یک جامعه مردم‌سالار به دلایل حفظ امنیت ملی، ایمنی عمومی یا رفاه اقتصادی کشور، پیشگیری از هرج و مرج و جرایم، حفاظت از سلامتی و اخلاقیات یا حفاظت از حقوق سایرین ضروری تشخیص داده شوند.» در سال ۱۹۹۰ کمیته کلوت انگلستان حریم خصوصی را این‌گونه تعریف کرده است:

۵۳. در سال ۲۰۱۶ یک دختر نوجوان استرالیایی از پدر و مادر خود به‌خاطر انتشار عکس‌های خجالت‌آور در فضای فیسبوک شکایت کرد. او مدعی بود که والدینش بدون هیچ محدودیتی حتی از نشستن او در سرویس بهداشتی و یا در حالت برهنگی عکس می‌گرفتند و به‌صورت عمومی منتشر می‌کردند و این تصاویر حریم خصوصی او را نقض کرده است.

۵۴. مهدی آماده، حمایت از حریم خصوصی (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۹۲)، ۵۱.

«حق افراد نسبت به حمایت شدن در برابر ورود به زندگی یا امور خصوصی یا خانواده آنها با وسایل فیزیکی یا انتشار اطلاعات.»^{۵۵} قسمت ۲ ماده ۹۷ قانون کودک مصوب ۱۹۸۹ انگلستان^{۵۶} انتشار هرگونه اطلاعاتی که نشان از مشخصات کودک باشد، مغایر با قانون می‌داند که این می‌تواند شامل عکس، فیلم و ... نیز باشد که به واسطه آن نشانی، کد، مدرسه، شماره و ... کودکان را در اختیار عموم قرار می‌دهد، بنابراین علاوه بر آسیب‌های روحی و اجتماعی برای کودک در زمینه نقض حریم شخصی، آسیب‌های جسمی و جانی نیز می‌تواند متعاقباً پدیدار شود، محوری‌ترین بحث در زمینه حریم شخصی، بر محور حریم شخصی اطلاعاتی^{۵۷} می‌باشد که در خصوص کودکان دارای اهمیت بیشتری است، زیرا امکان سوءاستفاده بعدی را به وجود می‌آورد.^{۵۸} باید توجه داشت که همیشه این موضوع به واسطه عدم رعایت والدین کودک پیش نمی‌آید و خود کودکان نیز با ورود به این محیط مراتب نقض حقوق خود را فراهم می‌آورند، پس ضروری است که در کنار حمایت‌های کیفی به آموزش‌های استفاده از رسانه و تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی مدرن نیز توجه جدی شود؛ و اما برای حل این معضل، در اتحادیه اروپا نظام مجزایی برای حفاظت از اطلاعات کودکان پیشنهاد شده است که مطابق آن در مورد کودکان زیر ۱۳ سال، ارائه اطلاعات شخصی در فضای مجازی و آنلاین منوط به رضایت والدین می‌باشد که از نظر موافقان این طرح، خطرات و تهدیدات آنلاین برای کودکان تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش خواهد یافت. البته در رابطه با این طرح پیشنهادی انتقاداتی نیز مطرح می‌باشد.^{۵۹}

۵- سوءاستفاده آنلاین و توریسم جنسی کودک

یکی از ناخوشایندترین پدیده‌ها ذیل مبحث استثمار و بهره‌کشی جنسی با کمک تکنولوژی‌های ارتباطاتی مدرن، توریسم جنسی کودک است. امروزه یکی از صنایع بزرگ و پردرآمد در جهان، توریسم جنسی است، «این پدیده هنگامی رخ می‌دهد که جهانگردان از کشورهای توسعه‌یافته (غالباً آمریکای شمالی، اروپای شمالی و غربی، ژاپن و استرالیا) به جهان

۵۵. منا احمدلو، حریم خصوصی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۲)، ۲۵.

56. Children Act 1989

57. Informational Privacy

۵۸. فرید محسنی، «سهم کودکان و نوجوانان از حمایت کیفی در فضای مجازی و حقیقی»، مجله آموزه‌های

حقوق کیفی، دوره جدید، شماره ۱ (۱۳۹۰)، ۱۱۴۵.

59. Jasmontaite and Hert, op.cit. 26-27.

در حال توسعه سفر می‌کنند تا با فحشاگرانی که اغلب کودک هستند به شهوت‌رانی بپردازند.^{۶۰} در بسیاری از کشورها مسئله توریسم جنسی شناخته شده است ولیکن توریسم جنسی کودک به علت ملاحظات حکومتی و دولتی تا حد زیادی مسکوت است و اغلب کشورهای ذی‌ربط تمایلی به بررسی آن ندارند. قانونگذار بریتانیایی بر اساس بند ۵ بخش دوم قانون مجرمان جنسی، تعقیب اتباع انگلیسی را در بریتانیا به‌خاطر ارتکاب جرایم جنسی در خارج از کشور تجویز نموده است ولیکن ضعف این قانون و عدم حمایت کیفری در خصوص این موضوع اینجاست که عمل جنسی موردنظر باید هم در کشور خارجی (مقصد) و هم در بریتانیا (کشور مبدأ) جرم محسوب شود، در پرونده‌ای یک تبعه انگلیسی در نپال که فاقد قانونی برای حمایت از کودکان در برابر استثمار جنسی بود، از تعقیب کیفری رهایی یافت.^{۶۱}

در خصوص جرم توریسم جنسی در بستر فضای مجازی ماده مشخصی در قوانین داخلی به چشم نمی‌خورد و از مجموع قوانین باید این موضوع را اثبات نمود، عنصر قانونی در خصوص انتشار محتوای مجرمانه یعنی جذب توریسم جنسی به‌وسیله انتشار تصاویر مستهجن ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای، برای جرم دیگر یعنی تسهیل ارتکاب اعمال منافی عفت یا انحراف جنسی، بند ب ماده ۱۵ قانون اخیرالذکر می‌باشد. حال اگر تسهیل ارتکاب به جرم منافی عفت منجر به تحقق زنا یا لواط گردد و مشمول تبصره ۱ ماده ۲۴۲ قانون مجازات و عنوان قوادی می‌شود و مسئله تعدد جرم مطرح می‌گردد که طبق ماده ۱۳۵ قانون مجازات اسلامی باید تعیین تکلیف شود. بنا بر تبصره ماده مذکور به‌نظر می‌رسد مجازات تعزیری مربوط به انتشار محتوای مجرمانه حذف و مرتکب فقط به مجازات حدی محکوم شود.^{۶۲} به وضعیت شخص توریست هم حسب‌مورد بنا بر مواد ۲۲۱، ۲۳۳ و ۲۳۴ قانون مجازات اسلامی رسیدگی می‌شود و فرقی بین اینکه از کشور دیگری آمده یا خیر، نیست، مگر در خصوص غیرمسلمان بودن آن شخص که طبق بند پ ماده ۲۲۴ مجازات اعدام در نظر گرفته می‌شود.

۶۰. مدنی و زینالی، پیشین، ۲۰۵.

۶۱. علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، علی خالقی و امیرحمزه زینالی، «حمایت کیفری از کودکان در برابر توریسم جنسی، از منع جهانی تا واکنش نظام‌های کیفری داخلی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی ۵ (پاییز و زمستان ۱۳۸۸)، ۱۰۹.

۶۲. برای مطالعه بیشتر، نک: حسنعلی مؤذن‌زادگان و مهنوش یزدی مقدم، «توریسم جنسی در فضای مجازی در حقوق ایران»، در مجموعه مقالات همایش ملی وضعیت کنونی و آینده حقوق ارتباطات و رسانه در ایران، عباس اسدی و حامد بابازاده‌مقدم (تهران: انتشارات علامه طباطبائی، ۱۳۹۵)، ۱۳۰-۱۰۷.

بنا به اذعان گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد، اسناد بین‌المللی اندکی با این شکل از اذیت و آزار مقابله نموده‌اند و شناسایی این رفتار به‌عنوان عنصر مادی پورنوگرافی دشوار است زیرا مرتکبین و مشارکت‌کنندگان در اذیت و آزار آنلاین کودکان، وجهه چندان خطرناکی ندارند درحالی‌که با اقدام خود درواقع تسهیل و ترغیب‌کننده می‌باشند. کنوانسیون اروپایی درمورد حمایت از کودکان درمقابل استثمار جنسی و اذیت و آزار جنسی در ماده ۲۴، اجازه تعقیب افراد معاون یا کمک‌کننده در اذیت و آزار کودکان را داده است که مرتبط با این پدیده شوم قابل‌استناد است.^{۶۳} اما در عرصه بین‌المللی در سال ۱۹۹۹، مجمع عمومی سازمان توریسم جهانی مجموعه رفتارنامه‌های اخلاقی را به‌تصویب رساند که مطابق ماده ۲، بهره‌کشی از انسان به هر شکلی به‌خصوص جنسی و خصوصاً اگر نسبت به کودکان اعمال گردد، در تعارض اساسی با اهداف توریسم است و باید توسط دولت‌ها مورد مجازات واقع شود.^{۶۴}

کودکان قربانی اغلب احساسات متضادی نسبت به سوءاستفاده‌کنندگان دارند. افراد متقاضی با وعده‌های مادی و با هدیه‌های مختلف توجه کودکان را جلب می‌کند.^{۶۵} امروزه اینترنت از جمله ابزار تسهیل‌کننده توریسم جنسی کودک است و افراد متقاضی به‌صورت آنلاین مورد خود را شناسایی می‌کنند و پس از پیدا کردن قربانی خود و انجام “Sexting”، احساسات آنها را درگیر می‌کنند، حال اگر این کودکان در کشورهای دیگری باشند فرد مبتلا به بیماری به آنجا سفر می‌کند تا میل جنسی خود را برطرف سازد. برای پیشگیری از این پدیده در برخی کشورها اقداماتی انجام شده است. قانونگذار انگلیس بر اساس بند ۵ بخش دوم قانون مجرمان جنسی، تعقیب اتباع انگلیسی را در بریتانیا به‌خاطر ارتکاب جرایم جنسی در خارج از کشور تجویز نموده است، در پرونده‌ای یک تبعه انگلیسی در نپال که فاقد قانونی برای حمایت از کودکان در برابر استثمار جنسی بود، از تعقیب کیفری رهایی یافت،^{۶۶} نه تنها این ضعف در این جرم بخصوص مشاهده می‌شود بلکه در تمام جرایم اینترنتی، چالش‌های قابل‌توجهی برای کنترل نظم و اجرای قانون مطرح می‌شود؛ زیرا تخلفات مربوط به اینترنت در عرصه جهانی ارتکاب می‌یابد، درحالی‌که اغلب جرایم به‌صورت ملی تعریف شده‌اند و

63. Report of the Special Rapporteur on the sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, Para. 26-30.

۶۴. رضا اسلامی و سیده سارا میریان، «بردگی جنسی کودکان و سازوکارهای مقابله با آن در نظام بین‌المللی حقوق بشر و ایران حقوق»، پژوهشنامه حقوق کیفری (۱۶) (۱۳۹۴)، ۱۵.

65. Equations, Rights of the Child in the Context of Tourism a Compilation, 2008, 124.

۶۶ نجفی ابرنآبادی، خالقی و زینالی، پیشین، ۱۰۹.

همچنین جرایم اینترنتی، از پیچیدگی‌های فراوانی برخوردار هستند که در این چهارچوب، پلیس، تنها نقش کوچکی در نظارت بر اینترنت دارد. یکی از اقدامات مهم دولت‌ها برای مقابله با اذیت و آزار آنلاین کودکان، تمهید صلاحیت فراسرزمینی برای جرایم مرتبط با اینترنت می‌باشد که مرزهای سرزمینی را درنور دیده است. چنانچه در ماده ۴ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش، فحشا و پورنوگرافی کودک دولت‌ها متعهد شده‌اند که اصل فراسرزمینی بودن^{۶۷} را برای مقابله با فروش و استثمار جنسی کودکان تصویب نمایند و این امر خصوصاً در رابطه با جرایم اینترنتی یا توریسم جنسی کودک مهم است تا سایر دولت‌ها علاوه بر دولت دارای صلاحیت به موجب قواعد کلاسیک نیز امکان تعقیب مرتکب این جرایم را داشته باشند. البته در رابطه با جرایم ارتكابی از طریق اینترنت، چالش‌های جدی و پیچیده‌ای برای اعمال صلاحیت وجود دارد و به هر حال دولت‌ها باید قادر باشند کاربران متخلف را هر چند دور از محل ارتكاب جرم، در هر کجای جهان، تحت پیگرد قرار دهند.^{۶۸}

همچنین از دیگر عواقب و تبعات سوءاستفاده آنلاین از کودکان، می‌توان به مباحث دیگری همچون قاچاق انسان، قاچاق اعضای بدن، جرایم مواد مخدر و ... نیز اشاره داشت که کودکان به‌عنوان قربانیان اصلی درگیر می‌باشند.^{۶۹}

نتیجه

برای مقابله با استثمار جنسی کودکان با کاربرد تکنولوژی‌های مدرن، اولین گام ضروری تصویب قوانین و مقررات مقتضی است. به این ترتیب دولت‌ها باید تعهدات خود در چهارچوب اسناد بین‌المللی خصوصاً پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش، فحشا و پورنوگرافی کودک^{۷۰} را در قوانین داخلی خود گنجانده و موارد نقض را جرم‌انگاری نمایند. از دیگر اسناد بین‌المللی مهم در این رابطه به کنوانسیون ملل متحد علیه جرایم سازمان‌یافته^{۷۱} و پروتکل پیشگیری، مقابله و مجازات قاچاق انسان خصوصاً زنان و کودکان^{۷۲} و نیز کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار در مورد منع و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار

67. The Principle of Extraterritoriality

68. Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, para. 55-58.

۶۹. اسلامی و میریان، پیشین، ۱۲-۱۱.

70. The Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography.

71. The United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

72. The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children.

کودک^{۷۳} اشاره شده است. در سطح منطقه‌ای برخی اسناد مانند کنوانسیون اروپایی در مورد حمایت از کودکان در مقابل استثمار جنسی و اذیت و آزار جنسی^{۷۴}، متضمن حمایت بیشتری از کودکان در مقابل اشکال جدید اذیت و آزار استثمار جنسی با استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطاتی مدرن از جمله اینترنت می‌باشند، به این ترتیب که دولت‌ها باید پورنوگرافی کودک را چه به صورت تصویری و چه غیرتصویری و چه از طرق پیشنهاد، تسهیل و تمهید و ترغیب جرم‌انگاری نمایند. با وجود این، متأسفانه همچنان شکاف قابل‌تأملی در قوانین داخلی کشورها با اشکال جدید اذیت و آزار و استثمار جنسی آنلاین کودکان وجود دارد و باید دولت‌ها اهتمام جدی داشته باشند تا جایی که اقدام افراد در آپلود یا دانلود موارد اذیت و آزار یا در دسترس قرار دادن موارد مذکور نیز جرم‌انگاری و قابل تعقیب و پیگرد قانونی باشد.^{۷۵} البته بدیهی است که انطباق قوانین داخلی با اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای در زمینه تغییر و تحول نظام‌های حقوقی متناسب با فضای مجازی و کاربرد حمایت کیفری با رویکرد مجازات مجرمان راهکار قطعی و انحصاری برای جلوگیری از جرم نمی‌باشد و اهمیت آموزش و ارتقای آگاهی در سطح عموم جامعه انکارناپذیر است، اما فقدان قوانین کیفری حمایتی و پاسخ کیفری مناسب دیگر، به نفع سوءاستفاده‌گران و مجرمان است و بحث بازدارندگی از جرم را به‌طور کل منتفی می‌کند، باتوجه به این پژوهش، در قوانین جمهوری اسلامی ایران نسبت به قوانین انگلستان، نکته قابل‌تأمل آن است که در نظام حقوقی ما قوانین جزایی متناسب برای پیشگیری از تمام مصادیق سوءاستفاده از کودکان در فضای مجازی وجود ندارد، هرچند که در لایحه حمایت از کودک و نوجوان تا حدودی به آن پرداخته شده است ولی با نظر به سیستم قانونی انگلستان در خصوص تفکیک دقیق موضوعات و مشخص کردن مجازات نسبت به هر عمل بر مبنای اهمیت جرم، ضعف قانونی در حمایت از بزه‌دیدگی کودک در فضای مجازی تا حدود زیادی مشهود است. همچنین باتوجه به دغدغه جهانی در زمینه نقض گسترده حقوق و استثمار کودکان در فضای مجازی، به‌عنوان جدیدترین اقدام بین‌المللی می‌توان به فراخوان کمیته حقوق کودک در رابطه با ارائه نظریه تفسیری جدید با موضوع «حقوق کودکان در رابطه با فضای دیجیتال»^{۷۶} اشاره داشت که از دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای غیردولتی

73. The International Labour Organization Convention No. 182 (1999) Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour.

74. The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

75. Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56, paras. 45-46.

76. Children's Rights in Relation to the Digital Environment

درخواست نموده بود که نظرات و پیشنهادهای خود را تا تاریخ ۱۵ مه ۲۰۱۹ ارائه نمایند. از جمله اهداف این نظریه تفسیری، توسیع قلمروی تعهدات دولت‌ها برای حمایت مناسب از تمامیت جسمی، جنسی و روانی کودکان در فضای مجازی و در ضمن کاربرد تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی مدرن عنوان شده است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آماده، مهدی. *حمایت از حریم خصوصی*. تهران، نشر دادگستر، ۱۳۹۲.
- احمدلو، منا. *حریم خصوصی*. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۲.
- اسدی، عباس و حامد بابازاده مقدم. *مجموعه مقالات همایش ملی وضعیت کنونی و آینده حقوق ارتباطات و رسانه در ایران*. تهران: انتشارات علامه طباطبائی، ۱۳۹۶.
- اسلامی، رضا و سیّد سارا میریان. «بردگی جنسی کودکان و سازوکارهای مقابله با آن در نظام بین‌المللی حقوق بشر و حقوق ایران». *پژوهشنامه حقوق کیفری* ۱(۱۶): ۳۶-۷.
- پالاش، افسانه. «مطالعه تطبیقی پدیده هرزه‌نگاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۴.
- تقی‌پور، علیرضا و مرتضی زرینه. «پاسخ کیفری در قبال هرزه‌نگاری سایبری در اسناد بین‌المللی و قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸». *مجله حقوقی دادگستری* ۹۹ (۱۳۹۶): ۸۳-۵۹.
- جنگجوی، فرزاد و حسین نصیری و جواد جامی. «مروری بر حمایت از کودکان کار در نظام حقوقی ایران و با نگاهی بر اسناد بین‌المللی». *ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه* ۱۸۱ (۱۳۹۴): ۷۶-۷۰.
- حبیب‌زاده، محمدجعفر و حامد رحمانیان. «هرزه‌نگاری در حقوق کیفری ایران». *مجله حقوقی دادگستری* ۷۶ (۱۳۹۰): ۱۲۱-۸۹.
- حسینی اکبرنژاد، هاله و حوریه حسینی اکبرنژاد. *تحلیل کنوانسیون حقوق کودک*. تهران: انتشارات شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۱۳۹۲.
- حسینی اکبرنژاد، هاله و حوریه حسینی اکبرنژاد. *حقوق کودک: قوانین داخلی، آموزه‌های اسلامی و اسناد بین‌المللی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی، ۱۳۹۶.
- عزیزی، امیرمهدی. *حقوق کیفری جرایم رایانه‌ای*. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴.
- کردعلیوند، روح‌الدین و محمد میرزائی. «گونه‌شناسی جرایم سایبری با نگاهی به قانون جرایم رایانه‌ای و آمار پلیس فتا». *مجله حقوقی دادگستری* ۱۰۲ (۱۳۹۷): ۲۰۷-۱۹۱.
- ماتیو، ویلیامز. *بزهکاری مجازی*. ترجمه امیرحسین جلالی و محبوبه منفرد. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۱.
- محسنی، فرید. «سهم کودکان و نوجوانان از حمایت کیفری در فضای مجازی و حقیقی». *مجله آموزه‌های حقوق کیفری دوره جدید*، شماره ۱ (۱۳۹۰): ۱۶۹-۱۳۷.
- مدنی، سعید و امیرحمزه زینالی. *آسیب‌شناسی حقوق کودکان در ایران*. چاپ اول. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۰.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، علی خالقی و امیرحمزه زینالی. «حمایت کیفی از کودکان در برابر توريسم جنسی، از منع جهانی تا واکنش نظام‌های کیفی داخلی». *فصلنامه تحقیقات حقوقی* ۵ (۱۳۸۸): ۸۱-۱۲۱

ب) منابع خارجی

Baruh, Lemi, and Ekin Secinti, and Zeynep Cemalcilar. "Online Privacy Concerns and Privacy Management: A Meta-Analytical Review." *Journal of Communication* 67(1) (2017): 26-53.

Bird, Amanda. *Children's Rights in the Digital Age*. Sydney: Young and Well Cooperative Research Centre, 2014.

Child Exploitation and Online Protection Command. "I Am Worried about Something that Has Happened to." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.ceop.police.uk/ceop-reporting/>.

Council of Europe Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

Equations (2008), Rights of the Child in the Context of Tourism a Compilation.

EU Convention on Cybercrime.

EU Protection of Children Act 1978 with Amendments in 1994 and 2008.

Government United Kingdom. "Minimum ages Children Can Work Part-Time Work." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.gov.uk/child-employment>.

Government United Kingdom. "UK Council for Child Internet Safety (UKCCIS)." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.gov.uk/government/groups/uk-council-for-child-internet-safety-ukccis#ukccis-publications>.

International Centre for Missing & Exploited Children (ICMEC) *Child Pornography: Model Legislation & Global Review*. 2008.

Jasmontaite, Lina and Paul Hert. "The EU, Children under 13 Years, and Parental Consent: A Human Rights Analysis of a New, Age-Based Bright-Line for the Protection of Children on the Internet." *International Data Privacy Law* 5(1) (2015): 20-33.

Martin, Jennifer. "Child Sexual Abuse Images Online: Implications for Social Work Training and Practice." *British Journal of Social Work* 46 (2016): 372-388.

Mishna, Faye and Others. "Real-World Dangers in an Online Reality: A Qualitative Study Examining Online Relationships and Cyber Abuse." *Social Work Research* 33(2) (2009): 107-118.

National Crime Agency. "Policing and Crime Bill- Part 9, Chapter 1, Clause 107: Child Sexual Exploitation." Last Accessed 2020/11/27. www.nationalcrimeagency.gov.uk/news/312-live-online-child-abuse-29-international-arrests-made.

National Society for the Prevention of Cruelty to Children. "Keeping Children Safe." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/>

National Society for the Prevention of Cruelty to Children. "Keeping Children Safe." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/>.

National Society for the Prevention of Cruelty to Children. "Sexting: Advice for Professionals." Last Accessed 2020/11/27. <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/sexting-advice-professionals>.

Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2014), A/HRC/28/56.

Sentencing Council. "Possession of Indecent Photograph of Child/ Indecent Photographs of Children." Last Accessed 2020/11/27. <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/magistrates-court/item/possession-of-indecent-photograph-of-child/>.

The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

The Draft African Union Convention on the Establishment of a Legal Framework Conducive to Cyber Security in Africa.

The International Labour Organization Convention No. 182 (1999) Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour.

The International Telecommunication Union (ITU) (2017), Regional Review of National Activities on Child Online Protection in Europe, Geneva.

The Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography.

The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children.

The United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

Wells, Melissa and Kimberly Mitchell. "Peer Harassment among Youths with Different Disabilities: Impact of Harassment Online, in Person, and in Mixed Online and In-Person Incidents." *Children & Schools* 41(1) (2019): 17-24.